

Ako úspešne rozvíjať OZE na Slovensku

Názov príspevku nás nabáda k tomu, aby sme hovorili predovšetkým o tom, ako nastaviť podmienky a parametre úspešného fungovania energetiky na báze OZE v budúcnosti. Každú, i blízku budúcnosť determinuje minulosť, preto je dôležité podrobne analyzovať a popísať prítomné deje a poznať všetky rozhodujúce interakcie, ktoré systém výroby energií z obnoviteľných zdrojov na Slovensku v súčasnosti významne ovplyvňujú. Až táto spätná väzba predurčí, ako je potrebné systém korigovať, správne nastaviť, vylúčiť negatívne vplyvy a posilniť všetko pozitívne s konečným cieľom zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj výroby energií z obnoviteľných zdrojov. Toto je však obrovská úloha pre mnohopočetné tímy a na dlhý čas! Všetko nad rámec priestoru daného pre tento príspevok. Preto

AKO ZAČAŤ?

Potrebuje vyhodnotiť, či je systém, ktorý Slovensko pre podporu rozvoja OZE prijalo, stabilný a garantujúci trvalo udržateľný rozvoj energetiky na báze OZE.

CUI BONO

Cui bono? Od antiky sa traduje táto základná otázka nie iba pri vyšetrovaní zločinov, ale je jednou z dôležitých otázok v politike pri pochopení tvorby zákonov a dejov v riadení štátu.

Už pri samotnej tvorbe systému a prijímaní rozhodujúcich legislatívnych rámcov – zákonov, vyhlášok, strategických dokumentov pre podporu výroby energií z obnoviteľných zdrojov je dôležité čo najskoršie poznať odpoveď na túto otázku. Tie môžu byť z hľadiska prospešnosti pre štát a spoločnosť len dve – áno alebo nie.

Cui bono? Na koho prospech tento štát vybudoval systém podpory OZE na Slovensku? Jasne na to odpovedal samotný premiér Slovenskej republiky, ktorý v máji tohto roku vyhlásil, že *vláda sa momentálne zaoberá otázkou, či takýchto výrobcov (rozumej OZE) nezaťažít viacej ako iných štandardných výrobcov elektriny. Do biznisu totiž vstupovali za výraznej štátnej podpory, a to napriek tomu, že vďaka nim rástli ceny elektriny pre firmy a domácnosti.*

"Začíname otvárať legitímnu otázku, že či tí, ktorí nastúpili do tohto mechanizmu, keď začali vyrábať elektrickú energiu z obnoviteľných zdrojov, že či sa nepozriete na pravidlá, za ktorých sem vstupovali," vyhlásil po utorňajšom rokovaní parlamentného výboru pre európske záležitosti premiér Robert Fico. Podpora výroby elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov energií (OZE) bola totiž podľa neho tak štedrá, že bola veľmi zaujímavá z podnikateľského hľadiska, zároveň však mala vplyv aj na ceny elektrickej energie.

Ak je rozhorčenie pána premiéra oprávnené, otázka stojí, koho potom zobrať na zodpovednosť za takto nastavený systém, legislatívu a škody, ktoré vznikli? Za túto chybu sme zaplatili všetci zo svojich súkromných a firemných účtov i zo štátnej pokladnice.

Pripomeňme si ďalšie hodnotenie pána premiéra:

"Je zřejmé, že tento projekt bol na jednej strane dôležitý, na druhej strane ale nepriniesol taký rozsah výroby elektrickej energie, ktorý bolo potrebné dosiahnuť a malo to veľmi negatívny vplyv na ceny energií," upozornil Fico. Pripravuje sa preto európska reforma podpory výroby elektriny z obnoviteľných zdrojov. Jej súčasťou môže byť aj dodatočné zdanenie tohto sektora.

Premiér ako jeden z najvyšších predstaviteľov štátu svojimi slovami jasne vyhodnotil, že tento štát nepripravil legislatívu v oblasti OZE v prospech štátu a jeho občanov, ale v prospech úzkej skupiny podnikateľov. Takýto systém je teda podľa premiéra neakceptovateľný a neudržateľný.

Obdobná situácia ako vo fotovoltaike pretrváva i vo výrobe energií v bioplynových staniciach. Scenár bol identický. Zavedením jednotnej hranice – 1MW, sa zmluvná dlhodobá podpora štátu sústreďuje na zdroje, ktoré sú vysoko nad rámec potrieb bežného poľnohospodára a to, čo malo slúžiť na riešenie odpadovej koncovky z poľnohospodárskych a potravinárskych výrob sa zvrhlo na výrobu elektrickej energie z cielene pestovanej biomasy, čo poškodzuje ekológiu i produkciu potravín.

Všetky koncepčné materiály o energetickom využívaní biomasy, vypracované po roku 2004 predpokladali, že sa bude spracovávať poľnohospodárska a lesná biomasa, ktorá bude mať odpadový charakter alebo charakter vedľajšieho produktu v poľnohospodárskej prvovýrobe. Aj návrh zákona o podpore obnoviteľných zdrojov energie, ktorý bol schválený ako zákon č. 309/2009 Z.z., v pôvodnom znení predpokladal, že používanie biomasy vyprodukovanej cielene na ornej pôde, bude ohraničené 60 % hmotnostného podielu materiálov vstupujúcich do bioplynových staníc. Pri schvaľovaní zákona však poslanci toto obmedzenie zrušili a tak sa do bioplynových staníc používajú predovšetkým materiály, ktoré majú najväčšiu výťažnosť bioplynu a zabezpečujú najrýchlejšiu návratnosť investície. A tým materiálom je práve kukuričná siláž, ktorá sa dopestuje na ornej pôde. V pôvodných koncepciách mala byť výroba elektriny len akési prílepkovanie pre poľnohospodára, najviac rezonoval cieľ ako znížiť výrobné náklady v poľnohospodárskej prvovýrobe (náklady na energiu). Táto deformácia v energetickom využívaní biomasy sa stala živnou pôdou pre finančné skupiny a banky, pretože poľnohospodári nemali dostatok finančných prostriedkov na budovanie bioplynových staníc a tým sa zmenil tento proces na podnikateľskú činnosť s malým prínosom pre energetiku a s malými výnimkami takmer nulovým pre poľnohospodárov. Z energetického hľadiska je podiel cca 43 bioplynových staníc na celkovom inštalovanom výkone energetických zariadení na Slovensku len 0,5 %, takže nemôže nijakým spôsobom ovplyvniť stabilitu energetickej sústavy. Aj keď novelou zákona a zmenami vo vyhláske URSO sa situácia dostáva do normálnych koľají, negatívne vplyvy na situáciu v energetike majú dlhotrvajúci následok. Ak nechceme, aby takýto negatívny dopad malo aj budovanie bioplynových staníc, musíme obmedziť používanie kukuričnej siláže ako vstupného substrátu do bioplyniek. V opačnom prípade zlikvidujeme aj zvyšné chovy hovädzieho dobytku pre nedostatok krmiva a na zlepšenie sebestačnosti vo výžive obyvateľstva môžeme zabudnúť. (mäso, mlieko).

Máme prvú odpoveď na otázku, ako má vyzeráť trvalo udržateľný systém podpory OZE na Slovensku.

STOP VEĽKÉMU KŠEFTU

OZE sa nesmú stať predmetom veľkého, štátom garantovaného kšeftu pre úzku skupinu podnikateľov.

Je zrejmé, že občan nebude chápať a tolerovať, prečo má niekoľko vybraných spoločností a investorov koristiť jeho ťažko zarobené peniaze! Čo je horšie, v takto nastavenom systéme sa v očiach verejnosti samotné obnoviteľné zdroje stávajú nepriateľom a zdôvodňuje sa nimi nízky rast životného štandardu a zvýšenie výdavkov domácností.

OSVETA A INFORMOVANOSŤ

Diskreditácii OZE v očiach verejnosti je potrebné predchádzať s najvyššou zodpovednosťou a používaniu obnoviteľných zdrojov energie je potrebné zvýšiť ich kredit z pohľadu benefitov, ktoré OZE spoločnosti ponúkajú.

- Zvyšovanie kvality životného prostredia a života znížením vplyvu rizikových faktorov
- Prínosy OZE v sociálno – ekonomickej oblasti
- Význam OZE z hľadiska energetickej bezpečnosti
- Znižovanie závislosti krajiny na energetických nosičoch zo zahraničia

Rovnako sa treba zbaviť novodobých mýtov o obnoviteľných zdrojoch energie i o výrobe energií z konvenčných zdrojov. Čestné, neglorifikované a zrozumiteľné informácie o OZE, korektné priznanie si chýb v presadzovaní OZE a dobre nastavený systém ich podpory môžu znamenať prínosy, o ktoré nám od začiatku ide.

- Je zložité vysvetliť, prečo je environmentálne vhodné využívať kúrenie biomasou miesto zemného plynu, keď pri kúrení biomasou je ovzdušie obcí neúmerne zaťažené toxínmi z nedokonalého spaľovania či tuhými znečisťujúcimi látkami, aj keď ide o malé zdroje znečistenia
- Je zložité vysvetliť ekonomický a environmentálny prínos biopalív v doprave z pohľadu straty biodiverzity v monokultúrnych osiatych regiónoch, nasadenie GMO v poľnohospodárskej praxi, nevyužívanie pôdy na produkciu potravín, či vysokej energetickej náročnosti spracovania biopalív (liehovary so spotrebou zemného plynu)

ZMYSLUPLNÉ A VZÁJOMNE PREPOJENÉ STRATEGICKÉ DOKUMENTY A ODSTRÁNENIE KONTROVERZNOSTI V HOSPODÁRSKYCH A SOCIÁLNYCH POLITIKÁCH

Európska legislatíva v oblasti OZE je súčasťou širšej politiky koncentrovanej v klimaticko – energetickom balíčku. Záväzky plynúce z klimaticko – energetického balíčka sa riešia aj v podmienkach Slovenskej republiky prierezovo a mali by byť zohľadnené v parciálnych politikách a strategických materiáloch jednotlivých rezortov.

Je zarážajúce, ako málo ambiciózne sú rezorty v oblasti OZE, hoci práve zavádzanie a využívanie OZE by mohlo priniesť rozvoju týchto rezortov významné ekonomické a sociálne efekty, zníženie výdavkov štátu na zabezpečenie ich chodu a pod.

Príklad 1:

Modelujme využívanie európskych fondov pre vybudovanie OZE v štátnom a verejnom sektore:

- Zdravotníctvo a sociálne veci – vybudovanie komplexov solárnych panelov a fotovoltaických elektrární na strechách nemocníc a sociálnych ústavov v zriaďovateľskej pôsobnosti štátu, VÚC, obecnej samosprávy,
- Ministerstvo vnútra - fotovoltaických elektrární na strechách administratívnych budov štátnej
- Doprava – vybudovanie fotovoltaických a veterných zdrojov na prevádzkových budovách NDS a zariadeniach správy ciest (svetelné dopravné značky, osvetlenie tunelov,...)
 - Vybudovanie fotovoltaických elektrární na prevádzkových budovách ŽSR pre výrobu energie na vlastnú spotrebu
- Školstvo - vybudovanie komplexov solárnych panelov a fotovoltaických elektrární na strechách škôl a študentských domovov v zriaďovateľskej pôsobnosti štátu, VÚC, obecnej samosprávy
- Mestá a obce – zariadenia na energetické zhodnocovanie komunálnych odpadov, obecné energetické centrá
- ...

Praktická realizácia politiky vlády v jednotlivých oblastiach sa mnohokrát odlišuje od prijatých strategických materiálov.

Príklad 2:

Ak je prioritou vlády podpora OZE a akceptácia politiky prechodu na nízkouhlíkovú spoločnosť, ťažko pochopiť, aj s prihliadnutím na vyššie uvedené kritické slová premiéra, podporu vlády smerom ku kombinovanej výrobe elektriny a tepla na báze zemného plynu. Aj keď je zrejmé zvýšenie efektívnosti takejto energetickej produkcie, jedná sa o jednoznačnú podporu konvenčného energetického nosiča. KVET by mala byť zo zákona o podpore obnoviteľných zdrojov energií vylúčená. Naopak, výroba energie na báze fosílnych palív by mala byť zaťažená pôsobením takých ekonomických nástrojov, ktoré zohľadnia náklady spoločnosti na riešenie negatívnych externalít takýchto výrob.

*„Z pohľadu cieľa znižovania emisií z energetiky je potrebné prehodnotiť subvenciu ťažby uhlia. Na Slovensku sa podporuje výroba elektriny z domáceho uhlia od roku 2005. Podporuje sa kompenzáciou nákladov na výrobu zahrnutú v cene tarify za dodávku elektriny, ktorú platia odberatelia. V roku 2011 takto spotrebitelia zaplatili navyše takmer **71 mil. eur**. Ťažba a spotreba uhlia pritom poškodzujú zdravie občanov a vytvárajú neúmernú záťaž na životné prostredie. Vláda SR bude preto hľadať optimálne spôsoby podpory ťažby uhlia na Slovensku do budúcnosti s cieľom minimalizovať dosahy na cenu elektriny pre domácnosti, podnikateľov a životné prostredie.“* Citované z materiálu prijatého vládou SR **Národný program reforiem Slovenskej republiky 2013.**

Na druhej strane Slovenská vláda už pred zhruba troma rokmi schválila v rámci Všeobecného hospodárskeho záujmu objem výroby a dodávky elektriny a tepla z domáceho uhlia. Týmto opatrením je zabezpečená na obdobie do roku 2020 a výhľadovo až do roku 2035 optimálna úroveň ťažby uhlia.

“Chceme zachovať všeobecný hospodársky záujem pre výrobu a dodávku elektriny vyrobenej z domáceho uhlia. Strategickým cieľom baníctva je zabezpečenie dostatku domáceho uhlia na výrobu elektriny pre obyvateľstvo a priemysel do roku 2035,“ uvádza sa v energetickej politike vlády.

V materiáli **Aktualizácia analýzy fungovania štátnej podpory baníctva** sa píše:

Cit.: V strategických dokumentoch naďalej uvažovať so zdrojom na výrobu elektriny v Elektrárni Nováky pre bezpečnosť dodávok elektriny a technickú bezpečnosť elektrizačnej sústavy SR, pre dodávky elektriny pre veľký regionálny priemysel a aj ako zálohu vo vzťahu k existujúcim zdrojom.

V rámci platnosti Energetickej politiky SR zohľadniť platnosť všeobecného hospodárskeho záujmu a vhodný regulačný rámec nevyhnutný na zabezpečenie plnenia povinností vo všeobecnom hospodárskom záujme.

Takže, ako vlastne ďalej?

Oháňať sa donekonečna zamestnanosťou v jednom regióne nedá! Nedá sa odškriepiť obrovský potenciál OZE pre rozvoj zamestnanosti celoplošne! Nie je to len otázka zamestnanosti vo výrobe OZE (vysokokvalifikovaná pracovná sila), ale predovšetkým šanca pre zamestnanie masy nízkokvalifikovanej pracovnej sily v najchudobnejších regiónoch Slovenska – príprava biomasy pre energetické účely.

Príklad 3:

Vo svetle podpory obchodných skupín vyrábajúcich energiu v režime KVET na báze fosílnych palív či subvencie výroby energií z uhlia je na druhej strane nechota vlády využiť verejné prostriedky – naše spoločné zdroje na širokú podporu nasadenia OZE u obyvateľstva. Ministerstvo hospodárstva SR zastavilo jednu z mála efektívnych podpôr OZE priamo pre obyvateľstvo – inštaláciu slnečných kolektorov na rodinných a bytových domoch. Až 90 percent všetkých solárnych zostáv pre obyvateľstvo na Slovensku v roku 2011 predalo s využitím dotácií. Solárny systém s 300 l zásobníkom pokryje cca 60 až 70 % z ročnej spotreby energie na prípravu teplej vody v 4 až 5-člennej domácnosti.

Príklad 4:

Ešte v roku 2008 sa v materiáli Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Nakladanie s biologickým odpadom v Európskej únii [KOM(2008) 811 v konečnom znení] píše:

6.5.2 Podľa Európskej environmentálnej agentúry predstavuje mestský odpad energetický potenciál vo výške 20 milión ton ekvivalentu ropy, čo je takmer 7 % celkového potenciálu obnoviteľných energií, ktoré budeme mať k dispozícii v roku 2020. V tejto oblasti je teda ešte možné značné zlepšenie. Energetické zhodnocovanie biologického odpadu by sa teda nemalo vopred posudzovať negatívne. Za zaujímavú možnosť hodnú podpory by sa mal považovať aj rozvoj metanogenézy biologického odpadu.

6.5.3 Mal by sa podporovať vývoj nových a účinnejších technológií umožňujúcich intenzívnejšiu likvidáciu odpadu prostredníctvom zariadení na výrobu bioplynu, ako aj rozvoj iných foriem využitia odpadu na výrobu biopalív.

Napriek tomu v environmentálnych politikách Slovenskej republiky pretrváva podpora kompostovania. Napriek deklarovaným problémom s kvalitou a vysokou kontamináciou kompostu z komunálneho odpadu, neexistuje cieleň program podpory energetického zhodnocovania odpadu.

Naopak, aj keď Slovenská republika má dlhodobo neriešený environmentálny problém so skládkovaním odpadov a je na chvoste medzi členskými štátmi EÚ, nezavádza použitie žiadneho normatívneho ani ekonomického nástroja na obmedzovanie ukladania odpadu na skládky,

neznevýhodňuje skládkovanie a nepodporuje energetické zhodnocovanie odpadov určených na skládkovanie, hoci ich energetický potenciál je vysoký.

Naopak, systematická podpora legislatívna i finančná z domácich i európskych zdrojov smeruje predovšetkým do budovania kompostární BRKO, zavedenie separovaného zberu kuchynského a jedálenského odpadu, ktorý musí byť pred jeho materiálovým zhodnotením, alebo len jednoduchým kompostovaním s cieľom redukovať objem ukladaný na skládky, ešte termicky upravený (autokláv, sterilizačná alebo hygienizačná jednotka), čo znamená ešte zvyšovanie energetickej náročnosti spracovania odpadu.

Naopak, očakávajú neúmerne množstvá neumiestniteľného kompostu na trhu, SR pripravuje plán podpory umiestňovania kompostu na trhu. Miesto energetického zhodnotenia odpadov a príjmom z predaja a využitia energií tak pribudnú ďalšie výdavky z vrecká daňových poplatníkov a obcí.

EFEKTÍVNE VYUŽÍVANIE NÁSTROJOVÉHO MIXU V PODPORE OZE

Základnou axiómou životného prostredia je princíp „Znečisťovateľ platí!“. Táto axióma by mala byť určujúca pre tvorbu a využívanie nástrojového mixu v podpore produkcie z OZE – zvýhodňovanie, či administratívne alebo ekonomické znevýhodnenie environmentálne nevhodnej produkcie energií na báze fosílnych palív.

Na Slovensku sa zúžila podpora OZE na systém garantovaných výkupných cien a doplatkov k vyrobenej energii z obnoviteľných zdrojov a prípadné využitie dotácií z domácich a zahraničných fondov. Každá pripravovaná zmena vyhlášky ÚRSO sa mení na boj medzi rôznymi lobistickými skupinami o tieto štátom garantované dotácie.

NORMATÍVNE NÁSTROJE

Normatívne nástroje politiky životného prostredia sú založené na donucovacích právomociach orgánov štátu – štátnej administratívy:

- Nariadenia (zákazy a príkazy)
- Limity (vecné a časové)
- Štandardy a technické normy

Príklad1:

Ak si predstavíme rozsah a charakter mnohých investícií na Slovensku, nie je zložité si predstaviť zavedenie povinnosti inštalovať OZE pre vybrané podnikateľské subjekty a významné investičné akcie. Kapacita energetického zdroja by mohla byť viazaná na vlastnú spotrebu podnikateľského subjektu bez možnosti obchodovania a prenosu tejto energie prostredníctvom distribučnej siete. Okrem odstránenia finančného zaťaženia štátu by sa takto odbúrало aj preťaženie distribučnej siete a problémy s reguláciou, ktoré sú taktiež častým argumentom odporcov OZE. Využitie tohto normatívneho nástroja si viem v praxi predstaviť pri povinnej inštalácii fotovoltaických elektrární na strechách hypermarketov a supermarketov obchodných reťazcov s dennou alebo dvadsaťštyrihodinovou prevádzkou, nákupných a logistických centier, obchodných komplexov či

veľkých výrobných podnikov s energeticky významnou spotrebou. Potenciál energetickej produkcie na vlastnú spotrebu je definovaný plochou striech, čo v tomto prípade znamená stovky hektárov.

Príklad2:

Nie je zložité si predstaviť povinnosť predajcov energií nakúpiť na ďalší predaj konečnému spotrebiteľovi stanovený percentuálny podiel energií vyrobených z obnoviteľných zdrojov.

EKONOMICKÉ NÁSTROJE

Základným cieľom zohľadneným pre definovanie použitia jednotlivých nástrojov podpory OZE by mala byť ekonomická výhodnosť environmentálne vhodných energetických výrobných v duchu postulátu: „Čo je ekologické, to je ekonomické.“ Na to však potrebujeme jasné vyčíslenie ekonomických dopadov externalít vznikajúcich pri konvenčných výrobných energií na báze fosílnych palív a jadra.

Podstatou pôsobenia ekonomických nástrojov je nahradenie a doplnenie chýbajúcich alebo nedostatočných hodnotových signálov, ktoré štandardne poskytuje trhový mechanizmus. K absencii týchto signálov dochádza v dôsledku zlyhania trhu, t.j. v prípadoch, keď vznikajú ekologicky negatívne externality.

Ekonomické nástroje použiteľné v energetike sú rôznorodé:

- Poplatky za znečisťovanie životného prostredia
- Poplatky za využívanie prírodných zdrojov
- Dane
- Sankčné platby
- Daňové úľavy
- Finančné podpory (fondy, granty, dotácie, zvýhodnené pôžičky, garancie úverov,...)
- Obchodovanie s emisiami
- Environmentálne poistenie
- ...

Záleží len na vôli a schopnosti štátu, aký mix nástrojov použije tak, aby efektívne stimuloval rozvoj OZE, resp. utlmil environmentálne nevhodné výroby.

KVALITNÁ LEGISLATÍVA

Podpora OZE sa nesmie v legislatívnej rovine premietiť len do zákona o podpore obnoviteľných zdrojov energie, ale obnoviteľné zdroje si musia nájsť svoje miesto v celej plejáde súvisiacich zákonov.

Politiky podpory OZE sa musia jednoznačne prejavovať predovšetkým v environmentálnej legislatíve – zákon o odpadoch, o ochrane ovzdušia, vodný zákon a pod. Mimoriadne dôležitou podporou zmysluplného budovania a teritoriálneho umiestnenia OZE je legislatíva v gescii ministerstva pôdohospodárstva – riešenie odpadovej koncovky poľnohospodárskych a potravinárskych výrobných, ochrana pôdneho fondu...

ČO NAJSKÔR ?

- Zavedenie ekonomických nástrojov zohľadňujúcich negatívne externality konvenčných výrobných energií
- Podpora lokálnych energetických konceptov na úrovni miestnej a regionálnej samosprávy založených na miestom a regionálnom potenciáli OZE
- Podpora vedy a výskumu v oblasti OZE
- Program hodnotenia potenciálu územia z hľadiska OZE
- Program podpory spotreby energie v mieste produkcie – zníženie tlaku na distribúciu energie, zvýšenie lokálnej a regionálnej energetickej bezpečnosti
- Zníženie administratívnej náročnosti pri zavádzaní a prevádzke OZE
- Prijatie podporných programov pre inštalácie solárnych panelov a malých zdrojov elektrickej energie v domácnostiach a bytových domoch
- Zavedenie povinnosti inštalácie OZE pre vybrané investície a hospodárske subjekty so zohľadnením vlastnej spotreby
- Zrušenie limitu pre výrobu energie z OZE pri zohľadnení vlastnej spotreby
- Podpora inštalácie ostrovných systémov
- Podpora energetického zhodnocovania odpadov – bioplyn, pyrolýza, plazma
- Zmeniť schému podpory pre výkonovo diferencované OZE na báze biomasy s obmedzením využívania cielene pestovanej biomasy
- Pripraviť strategický materiál využívania vodného potenciálu Slovenskej republiky a zjednodušiť administratívnu prípravu pre inštaláciu OZE na báze vody
- Pripraviť jednoznačné usmernenie pre využívanie OZE na báze vetra v závislosti na potenciáli a vymedziť jeho pôsobenie v zdevastovaných alebo vysoko urbanizovaných častiach krajiny.